

جایگاه امام (ع) در نظام ربوبی

خسرو زال پور

(عضو هیات علمی دانشگاه رازی کرمانشاه)

www.ketab.ir

سرشناسه	زالپور، خسرو، ۱۳۴۵
عنوان و نام پدیدآور	جایگاه امام (ع) در نظام ربوبی / نویسنده خسرو زالپور
مشخصات نشر	تهران، آرون، ۱۴۰۳
مشخصات ظاهری	۲۷۲ ص.
شابک	۹۷۸ - ۶۲۲ - ۳۱۷ - ۳۰۱ - ۱
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
موضوع	امامت - واسطه‌های فیض
موضوع	Imamate - Means of grace
موضوع	ولایت تکوینی
موضوع	Guardianship of genesis
رده‌بندی کنگره	BP ۲۲۳
رده‌بندی دیویی	۲۹۷/۴۵
شماره کتابخانه ملی	۱۹۳۵۱۴۴

جایگاه امام (ع) در نظام ربوبی

نویسنده: دکتر خسرو زالپور

(عضو هیأت علمی دانشگاه رازی کرمانشاه)

ناشر: انتشارات آرون

چاپ اول: ۱۴۰۳

چاپ صدف: ۵۰ نسخه

۲۹۰,۰۰۰ تومان

نشانی: میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان وحید نظری

نرسیده به خیابان منیری جاوید، پلاک ۱۰۵، واحد ۳ تلفن: ۵۱ - ۶۶۹۶۲۸۵۰

ایمیل: arvannashr@yahoo.com وبسایت: www.arvannashr.ir

ISBN 978 - 622 - 317 - 301 - 1

به نام خدا

فهرست مطالب

پیش‌گفتار ۹

بخش اول: مفاهیم نظری

فصل اول: تحلیل مفاهیم ۱۵

گفتار اول: اصطلاح‌شناسی امام ۱۵

معنای لغوی و اصطلاحی امام ۱۵

اصطلاح‌شناسی امام (ع) در قرآن ۱۷

نقد و بررسی ۱۸

معنای اصطلاحی امام (ع) در دانش کلام ۲۰

امامت در اصطلاح کلامی اهل تسنن ۲۱

امامت در اصطلاح کلامی شیعه ۲۴

گفتار دوم: معرفت امام (ع) در آموزه‌ها و معارف دینی ۲۵

خلافت و امامت، واژگان همنشین ۲۶

نقد و بررسی ۲۷

اهمیت و ضرورت معرفت امام (ع) ۲۸

پیوستگی معرفت و محبت ۴۱

گفتار سوم: بررسی مفهوم رب ۴۵

معنای لغوی رب ۴۵

۴۹.....	رب در اصطلاح قرآن.....
۵۰.....	مفهوم رب در پرتو تبیین ویژگی‌های رب.....
۵۰.....	تأمین نیازمندی‌ها.....
۵۱.....	وضع قوانین و تعیین راه و رسم زندگی.....
۵۶.....	مفهوم مالکیت در ارتباط با خداوند.....
۵۸.....	اثبات توحید ربوبی.....
۵۸.....	برهان اول.....
۵۸.....	برهان دوم.....

بخش دوم: نظام ربوبی

۶۳.....	فصل اول: تحلیل شاخصه‌ها و نشانه‌های نظام ربوبی.....
۶۳.....	درآمد.....
۶۴.....	گفتار اول: شاخصه‌های نظام ربوبی.....
۶۵.....	نظام اسباب و مسببات.....
۶۸.....	نظام طولی.....
۷۱.....	نظام عرضی.....
۷۵.....	نظام فاعلی.....
۷۶.....	ویژگی‌های فعل در نظام فاعلی.....
۷۶.....	حکیمانه بودن فعل.....
۷۷.....	تحقق فعل به صرف اراده.....
۷۸.....	مادی نبودن فعل.....
۷۹.....	صدور فعل به نحو تجلی.....
۸۰.....	دوام فیض.....
۸۱.....	نظام قابلی (سازمان درونی و بیرونی موجودات).....
۸۲.....	ویژگی‌های نظام قابلی.....
۸۲.....	حسن و زیبایی.....
۸۳.....	تأمین نیازها و امکان بهره‌گیری از آن.....
۸۵.....	نظام غائی.....
۸۶.....	کشش در نظام غایی.....

گفتار دوم: مراتب و تفاوت وجودی در نظام ربوبی	۸۸
تحلیل عقلی تفاوت‌ها در نظام هستی	۹۲
گفتار سوم: قوانین و سنت‌های الهی در نظام ربوبی	۹۹
کلیت داشتن و ضروری بودن سنت‌ها	۹۹
تطهیر و پالایش	۱۰۰
رحمت	۱۰۱
مغفرت	۱۰۳

بخش سوم: جایگاه وساطت فیض در نظام ربوبی

فصل اول: تبیین وساطت فیض در نظام ربوبی	۱۰۹
گفتار اول: ضرورت وجود واسطه فیض در نظام ربوبی	۱۱۱
معنای وساطت فیض در نظام ربوبی	۱۱۳
شرایط دریافت فیض	۱۱۴
پیش فرض‌های وساطت در نظام ربوبی	۱۱۹
نظام اسباب و مسببات	۱۲۰
ولایت تکوینی	۱۲۲
ماهیت ولایت	۱۲۳
ولایت تکوینی، نتیجه تقرب به خداوند	۱۲۴
امام(ع) حامل ولایت	۱۲۵
جریان مباحثه نمود عینی و عملی ولایت تکوینی	۱۲۶
گفتار دوم: دلایل لزوم واسطه فیض در نظام ربوبی	۱۳۱
دلیل عقلی	۱۳۱
قاعده عرفی و عقلی تناسب	۱۳۱
تناسب و هماهنگی در نظام تکوین	۱۳۱
تناسب نظام تکوین و تشریع	۱۳۵
قاعده تناسب و مراحل نظام هستی	۱۳۸
عالم دنیا	۱۳۸
عالم مثال	۱۴۰
عالم عقل	۱۴۱
دلایل نقلی	۱۴۶

توحید افعالی و وساطت فیض	۱۴۶
فصل دوم: تطبیق واسطه فیض در نظام ربوبی بر وجود امام(ع)	۱۴۹
درآمد	۱۴۹
گفتار اول: انسان کامل، تحقق عینی واسطه و مجرای فیض الهی	۱۵۰
از منظر قرآن	۱۵۰
الف) جانشینی و خلافت آدم(ع)	۱۵۱
ب) ضرورت وجود حجت در هر زمان	۱۶۰
از منظر روایات	۱۶۴
قلب امام(ع) ظرف اراده خداوند	۱۶۹
مشروط نبودن جایگاه امام(ع) در نظام ربوبی به حضور آشکار در جامعه	۱۷۰
گفتار دوم: ویژگی‌های انسان کامل	۱۷۲
علم به اسماء الهی	۱۷۳
هدایت یافتگی ذاتی	۱۷۳
شناخت و آگاهی امام(ع) از اعمال و باطن افراد	۱۷۶
بهرمندی از وحی تسدید	۱۷۹
عبودیت	۱۸۵
آزمون‌های دشوار	۱۸۸
بهرمندی از شهود و یقین	۱۹۰
فصل سوم: جلوه‌های حضور امام(ع) در نظام ربوبی	۱۹۱
مقدمه	۱۹۱
گفتار اول: تبیین هندسه نظام ربوبی	۱۹۲
تقسیم نظام ربوبی به نظام فاعلی و قابلی	۱۹۲
گفتار دوم: نقش و گستره حضور امام(ع) در نظام ربوبی	۱۹۴
حضور قابلی امام(ع)	۱۹۴
حضور فاعلی امام(ع)	۱۹۵
تشکیل نظام سیاسی، اداره جامعه و صیانت از نظام اجتماعی	۲۰۰
تبیین احکام دینی و ترسیم الگوی رفتاری	۲۰۱
ولایت معنوی	۲۱۵

گفتار سوم: ولایت معنوی و هدایت انسان ها	۲۱۹
معنای لغوی و اصطلاحی هدایت	۲۲۲
هدایت تکوینی	۲۲۳
هدایت تشریعی	۲۲۴
هدایت تکوینی پاداشی	۲۲۴
مفهوم هدایت در آیات مورد بحث	۲۲۵
مفهوم امر در آیات مورد بحث	۲۲۸
نقد و بررسی	۲۳۳
ولایت معنوی و ذریه حضرت ابراهیم(ع)	۲۳۶
گستره هدایت تکوینی پاداشی	۲۳۷
ماهیت و سنخ هدایت تکوینی پاداشی (باطنی)	۲۴۰
فراهم شدن شرایط موفقیت	۲۴۱
توفیق برای آسان شدن راه	۲۴۱
متوجه ساختن دل های دیگران به سمت انسان بالیمان	۲۴۲
الهامات، هدایت های معنوی و ایجاد روشنی و نورانیت	۲۴۳
گفتار چهارم: جلوه های حضور امام(ع) در نظام ربوبی	۲۴۴
نتیجه گیری	۲۵۱
منابع و مأخذ	۲۵۵

پیش‌گفتار

بحث امامت از زنده‌ترین بحث‌های کلامی، فقهی و اجتماعی است. از رسول اکرم (ص) رسیده است:

«مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْ إِمَامَهُ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً». همانطور که شناخت رسول به معرفت رسالت است، شناخت امام (ع) نیز به معرفت امامت است. چنانکه امیرالمؤمنین (ع) فرمود: «اعْرِفُوا اللَّهَ بِاللَّهِ وَ الرَّسُولَ بِالرَّسَالَةِ وَ أُولَى الْأَمْرِ بِالْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ الْعَدْلِ وَ الْإِحْسَانِ».

در آموزه‌های دینی امام (ع) از جایگاه بی‌بدیلی برخوردار است. در همین راستا آیات و روایات زیادی در متون دینی وجود دارند که بر ضرورت وجود امام (ع) در تمامی اعصار تا روز قیامت پای می‌فشارند و بر این نکته تأکید می‌ورزند که زمین هیچ‌گاه از حجت خالی نمی‌ماند. در بعضی از آیات نیز جایگاه امام (ع) برتر از نبی معرفی شده است و بعضی روایات قلب امام (ع) را ظرف اراده خداوند معرفی کرده است و در بعضی از ادعیه نیز تعبیراتی همچون «وَيُمْنِهِ رُزْقُ الْوَرَى ...» [او از برکتش بندگان روزی یافته اند] و «وَبِكُمْ يَخْتِمُ وَ بِكُمْ يَنْزِلُ الْغَيْثُ وَ بِكُمْ يُنْسِكُ السَّمَاءُ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَ ...» [او خدا با شما ختم می‌کند و به خاطر شما باران فرو می‌ریزد، و تنها برای شما آسمان را از اینکه بر زمین فرو افتد نگاه می‌دارد] بیان شده که از جایگاه والای امام (ع) در نظام

هستی حکایت می‌کند. این همه تأکید نشان دهنده آنست که موضوع امامت یک موضوع صرفاً تاریخی نیست، بلکه نشان دهنده نقش تأثیرگذار امام (ع) در نقشه جامع نظام هستی و در زنجیره بهم پیوسته نهادهای دینی، در نظام ربوبی است.

در بُعد تشریع نیز هرچند قرآن کریم، خطوط کلی دین و معارف اصیل آن را به صورتی روشن در اختیار جوامع بشری قرار داده است ولی تبیین فروع و جزئیات احکام و بیان مصادیق را به عهده اهل بیت (ع) قرار داده است. در این زمینه قرآن می‌فرماید: اهل بیت (ع) مبین و شارحان کلیات قرآن هستند و آنانند که قیود و جزئیات را برای شما روشن می‌کنند و نحوه اجرا و مشخص شدن جزئیات و معارف بر عهده اهل بیت (ع) گذاشته شده است. بنابراین، همانطور که در بعد هدایت تشریعی، قرآن کریم و روایات، عمل و تمسک به آنها را لازم و ضروری دانسته است و تنها راه هدایت بشر را تمسک به این دو نقل در کنار یکدیگر برشمرده است، در بعد هدایت تکوینی پاداشی نیز امام (ع) را واسطه فیض معرفی کرده است. این هدایت مخصوص مؤمنان و متقیان است که به برکت و وساطت امام (ع) نصیب آنان می‌گردد.

به‌رغم وجود چنین تصویری از مقام بلند امامت در آموزه‌ها و معارف دینی، به نظر می‌رسد موضوع امامت در اذهان عمومی و بعضاً در سطوح اندیشه دینی، کم و بیش مورد غفلت قرار گرفته است و در حد یک موضوع صرفاً تاریخی باقی مانده است و در عمل، امام (ع) تنها در مقاطع خاص و در مناسبت‌ها آن هم در حد بزرگداشت و تجلیل از مجاهدت‌ها،

ایثار و از خود گذشتگی‌هایی که در جهت زنده نگه داشتن دین خداوند انجام داده است، پررنگ می‌گردد.

بدیهی است، درک این جایگاه مبتنی بر شناخت است و حلقه مفقوده در این میان، فقدان معرفت نسبت به نظام امامت و جایگاه امام(ع) در نظام ربوبی است. از این رو، تا زمانی که در حوزه نظری و در منظومه معرفتی و اعتقادی انسان، اصلاح و تغییر صورت نگیرد، در قلمرو عملی نیز نمی‌توان شاهد هرگونه تغییری در رویکردها و رفتارها بود و دلیل آنکه در روایات وارده از معصومین(ع) بر عنصر معرفت اینقدر تأکید شده است و به عنوان مثال، ارزش زیارت را به معرفت امام(ع) گره زده است، توجه دادن به همین نکته است؛ زیرا انسان براساس فطرت کمال جوی خود در مسیر حرکت به سمت کمال همواره نیازمند به الگو و تحت تأثیر الگوهای فردی و اجتماعی است. این گرایش و محبت و در نهایت الگوپذیری برخاسته از شناخت و معرفت است و از آنجا سرچشمه می‌گیرد. انسان تا به چیزی گرایش و محبت پیدا نکند از آن تبعیت نمی‌کند و این موضوع فرع بر مسأله شناخت است.

تأکید آیات و روایات بر دوستی و مودت نسبت به اهل بیت(ع) و اولیاء الهی نیز در همین نکته نهفته است؛ به طوری که بدون امام(ع) و شناخت جایگاه امام(ع)، جاذبه‌ای در مسیر کمالی و تقرب انسان به سوی خداوند شکل نمی‌گیرد و در نتیجه، حرکت به سمت خداوند و رشد و کمالی نیز صورت نمی‌گیرد؛ زیرا به واسطه امام(ع) است که یکتاپرستی و توحید کلمه در جامعه تحقق و گسترش می‌یابد، «وَمَنْ وَحَدَّهُ قَبْلَ عَنكُم» و به واسطه اوست که نظام هستی از خداوند فیض دریافت می‌کند و هر

مقام و فیضی که در این چارچوب نصیب هرکسی می‌گردد به برکت و وساطت امام(ع) است.

منظور از امامت در این پژوهش، همان مقام بلند و شامخ رهبری جوامع بشری با استمداد از وحی الهی است. این مقام نه تنها امامت به معنای خاص را در بر می‌گیرد، بلکه رسالت پیامبر اکرم(ص) را نیز شامل خواهد شد؛ زیرا آن حضرت با حفظ ثنون نبوت و رسالت دارای سمت والای امامت هم بوده است و امام در عصر رسول اکرم(ص) خود آن حضرت بوده است.

این نوشتار مبتنی بر پاسخ به سؤالاتی است که در این زمینه وجود دارد. مهم‌ترین چالش در این مسأله ضریب قانع‌کنندگی آن و ارتباط این دو متغیر یعنی ربوبیت مطلق الهی در نظام هستی و اعمال و تحقق خارجی آن و نیاز به واسطه فیض است که در تمام زمان‌ها و اعصار وجود و وساطت امام(ع) را ضروری می‌سازد. این تبیین نیازمند یک ترتب منطقی و نگرش عقلی است تا در پرتو آن و با استفاده از آیات و روایات، دستگاه ذهنی مخاطب به شناختی مبنایی از نظام امامت رهنمون گردد تا در پرتو شناخت و آگاهی از فلسفه وجودی آن، خود را در تمامی عرصه‌های زندگی یعنی در سپهر اعتقادی و در عرصه عملی و رفتاری، نیازمند امام(ع) و او را شاهد بر اعمال و رفتار خود بیابد.

خسرو زال‌پور

زمستان ۱۴۰۳